

Nenad Tomović

Filološki fakultet, Univerzitet u Beogradu
Srbija

IZ ISTORIJATA NAŠIH REČNIKA – ILIJA PETROVIĆ: PRAKTIČAN ENGLNESKO-SRPSKI REČNIK SA OZNAČENIM IZGOVOROM I AKCENTOM ENGLNESKIH REČI I DODATIM SPISKOM LIČNIH I GEOGRAFSKIH IMENA

Prikaz

UDC 811.111'374=163.41(049.3)

81'374.822=111=163.41(049.3)

Prvo izdanje ovog rečnika datira iz 1933. godine i potiče iz tada čuvene štamparije Gece Kona, dok drugo potiče iz 1951, kada je beogradska Prosveta bez izmena preštamovala ovaj rečnik. Prema podacima koje nudi COBISS, tehničke razlike između ova dva izdanja su neznatne – predratno, odnosno prvo izdanje imalo je kožni povež visine 19 cm, dok je drugo izdanje, na osnovu koga je pisan tekst, nešto manjeg formata (17 cm) i ima običan tvrdi povež. Broj strana oba izdanja je istovetan, a ima ih 770. Jedina intervencija Prosvete jeste predgovor drugom izdanju, gde je i navedeno da je rečnik „preštampan, *verbatim et literatim*, onako kako je objavljen u prvom izdanju“. Originalni rečnik sadrži sledeće delove: Predgovor, Opšte napomene, Znaci za izgovor, Znakovi i skraćenice, Nepravilni glagoli u engleskom jeziku, Rečnik, Lična i geografska imena i *Errata*. Izdanje iz 1951. godine sadrži i poglavlje pod naslovom *Uz II izdanje*.

Rečnik je najbolje opisati autorovim rečima, tj. onim što navodi u Predgovoru. Kako sâm Petrović tvrdi, rečnik je namenjen početnicima u učenju engleskog i onima „koji ga donekle već poznaju“, dok je izbor leksičkih jedinica zasnovan na jeziku štampe, svakodnevnim govoru, jeziku koji se koristi u školi i u beletristici, dok su mnogi stručni termini, arhaizmi, niskofrekventne reči i provincijalizmi ostali izvan njega. Ipak, pregledom rečnika i oznaka upotrebe leksema lako se može ustanoviti da su i reči iz druge grupe donekle zastupljene.

Autor navodi da je rečnik rađen na osnovu više postojećih, od kojih možemo izdvojiti *Webster's New International Dictionary of the English Language* i *The Practical Standard Dictionary of the English Language*, čiji je autor Frenk Horas Viziteli (Frank Horace Vizetelly), a izdavač *Funk & Wagnalls*, premda je prvenstveni izvor bio *Englesko-Hrvatski Rječnik* Šandora Lohmera, koji Petrović naziva „jedinim engleskim rečnikom do sada na našem jeziku vrednom pažnje“. Osim engleskih rečnika štampanim u SAD i navedenog rečnika hrvatskog autora, Petrović je koristio i neimenovane englesko-francuske rečnike, a kao opšti obrazac za obradu i organizaciju odrednica upotrebio je rečnike rađene po metodi *Toussaint-Langenscheidt*.

Za beleženje izgovora i akcenta korišćeni je sistem beleženja koji je upotrebljavao pomenuti američki izdavač *Funk & Wagnalls*, a beležen je američki izgovor. Sistem i konvencije podsećaju na neke koje i danas koriste američki izdavači, koji se podudara

pre svega u načinu beleženja akcenta iza naglašenog sloga i adaptiranom abecedom, veoma sličnoj onoj u današnjim rečnicima. Akcenat je zapravo obeležen na dva mesta, i to na samom početku odrednice, ali i u zagradama, gde je naveden i izgovor, na primer ovako: **scis´ sors** (siz´ərz). Sekundarni akcenat se beleži znakom koji podseća na navodnike, kao npr. kod **pro~hi-bi´tion**. Upravo navedena reč može se uzeti i kao primer još jedne konvencije, koju predstavlja crtica, a služi za razdvajanje slogova. Crtica je izostavljena ukoliko se nalazi na slogu koji je označen kao naglašen.

Kao i u savremenim rečnicima, posle izgovora slede podaci o vrsti reči, a za njihovo beleženje autor je koristio domaću notaciju, odnosno nazive. Ostali gramatički podaci, kao što su nepravilna množina ili nepravilni glagolski oblici, navedeni su posle oznake za vrste reči.

Osim američkog izgovora, rečnik se zasniva i na odgovarajućem pravopisu, ali navodi i britanske varijante, kao npr. u slučajevima *center* i *centre*, *behavior* i *behaviour* i slično. Starije pravopisne varijante su najčešće označene simbolom † koji im sledi, kao npr. kod **centre** †, a korišćene su i zagrade ukoliko jedan varijetet ima slovo manje, kao npr. kod **behavio(u)r**. U ovakvim slučajevima nije navedeno koja je pravopisna varijanta britanska, odnosno američka, a postoje i nedoslednosti u navođenju primarnih varijanti, kao recimo kod odrednice **center**, gde je navedena pravopisna varijanta primarna, dok je u odrednici **spectre** primaran britanski pravopis. U nekim slučajevima autoru se dešavalo da izostavi alternativnu varijantu, pa tako kod odrednice **theatre** postoji samo navedeni pravopisni oblik. Doduše, pravopisni oblik *theatre* i danas postoji u američkom engleskom, i to najčešće u imenima pozorišta, npr. *Cherry Lane Theatre*, *The Beacon Theatre* ili u *The Broadway Theatre*, premda se i za čuvenu produkciju iz niza pozorišta na Brodveju može koristiti pravopisna varijanta *Broadway Theatre*.

Jedan od pravopisnih kurioziteta koji se danas nisu očuvali jesu varijante kao što su *believ*, *engin*, *singl*, *disciplin* ili *disabl*, tj. bez finalnog –e. Iako autor ne navodi zbog čega se odlučio za ovakve varijante, moguće ih je indirektno objasniti. U prvoj polovini dvadesetog veka američki lingvisti su se zalagali za uprošćavanje pravopisa, a jedna od predloženih mera bilo je i izostavljanje finalnog –e ukoliko je „fonetski beskorisno“. Ovaj izraz i formulaciju upotrebio je Viziteli, jedan od autora čiji je rečnik Petrović koristio, i to u delu *A Dictionary of Simplified Spelling*, koje je takođe izdala kompanija *Funk & Wagnalls*. Kada se uporede ovaj Vizitelijev i Petrovićev rečnik, vidi se da je naš autor koristio samo neka pravila uprošćavanja pravopisa i da je sve varijante bez finalnog –e navodio kao fakultativne. Za razliku od prethodno korišćenih konvencija, autor je u ovim slučajevima kao oznaku koristio uglastu zgradu, kao npr. u odrednicama **believ[e]**, **capabl[e]** ili **singl[e]**. Na osnovu poređenja oba rečnika, može se zaključiti da je Petrović izostavljao e samo u pojedinim rečima, ali da ga je kao fakultativno slovo dosledno označavao kod sufiksa –*able*.

Na ukupno 733 strane, koliko sadrži poglavlje Rečnik, ima nešto manje od 20.000 odrednica. Ovaj podatak nije naveden u samoj publikaciji, već je dobijen računanjem. Rečnički članci su organizovani jasno i pregledno i ne razlikuju se mnogo od onih koji se danas mogu videti u rečnicima sličnog obima kakve danas obično nazivamo standardnim. Da bi se uštedeo prostor, u okviru jedne odrednice autor često navodi i izvedene oblike, tako da su npr. pod odrednicom *competition* navedeni i oblici *competitive*, *competitor* i *competotory*. Isto važi i ukoliko jedan oblik može spadati u bar dve vrste reči, kao npr. kod *challenge*, koje može biti imenica ili glagol. Ukoliko se od neke reči prilog izvodi na najčešći način, tj. dodavanjem sufiksa *-ly*, to je označeno znakovima \triangle ili ∇ . Za skraćivanje dela reči koje postoji kod sufiksacije, kada se reč ponavlja u okviru idioma, složenica, frazalnih glagola i u još nekim slučajevima, autor je najčešće koristio tildu. Autor jasno prepoznaje homonime i označava ih pomoću brojeva, prema konvencijama koje se i danas koriste rečnicima, kao npr. kod **ash**¹ ('jasen') i **ash**² ('pepeo'). Nažalost, rečnik ne sadrži primere upotrebe u engleskom jeziku, a jedine dodatne informacije o upotrebi date su na srpskom. U nekim slučajevima prevodni ekvivalent nije dovoljan, kao npr. kod izraza *to fetch a compass*, gde je navedeno samo 'obilaziti' i 'zaobilaziti', tako da zbog polisemičnosti srpskog ekvivalenta značenje ponekad može biti nejasno. Ipak, kada se rečnik sagleda kao celina, autoru se mora odati priznanje na trudu da upotrebi najprecizniji srpski prevodni ekvivalent.

Poglavlje sa ličnim imenima daje spisak uobičajenih engleskih imena i prezimena, ali i imena likova iz Biblije, grčke mitologije i drugih izvora svetske kulturne baštine. Iza svakog imena dat je izgovor, kao i srpska transkripcija datog imena ili njegov adaptirani oblik. Transkripcija nekih imena bila je donekle različita od današnje, a najuočljivije su tendencija da se engleski glas /æ/ obično prenosi kao e, i da diftong /ei/ kod ans postane e. Kao primere za prvi slučaj možemo navesti primere *Abbot: Ebot*, *Paddy: Pedi*, *Killpatrick: Kilpetrik*, *Garry: Geri*, *Harry: Heri* i slično, uz izuzetke kao što su *Barry: Bari* ili *Braddock: Bradok*, a za drugi možemo navesti *Amy: Emi*, *Gray: Gre*, *James: Džemz*, *Pater: Peter* i tako dalje. Kod ličnih imena postoje i malobrojni elementi transliteracije, kao npr. kod *Palmer*, *Palmerston* ili *Linkoln*. Petrović nije načinio grešku koja se može videti kod autora ili prevodilaca koji bi nepravilno naveli imena poput *Pepys* (Pips), *Crichton* (Krajton) ili *Knox* (Noks) i transkribuje ih prema engleskom izgovoru. Imena iz mitologije i imena istorijskih ličnosti preneti su prema ustaljenim konvencijama koje se uglavnom i danas koriste, dok kod nekih engleskih imena koja nisu izvorno engleskog porekla postoje nedoslednosti. Tako, na primer, *Timothy* postaje Timotije, *Luke* i *Lucas* su Luka, *Ant(h)ony* postaje Antonije i slično. U pojedinačnim slučajevima navode se dva oblika, od kojih je jedan adaptiran prema engleskom, a drugi prema nekom drugom modelu, kao npr. kod *Abel* (Avelj i Ebel), *Evangeline* (Ivendžilin i Evangelina) ili *Helen* (Jelena i Helen). Veliki broj ženskih imena ima završetak na *-a* i često su korišćeni

njihovi odomaćeni oblici, kao npr. Katarina (*Catherine*), Jelisaveta (*Elizabeth*) ili Alisa (*Alice*). Imena koja su nastala kao nadimci, npr. *Betty* ili *Kate*, nisu ni transkribovana, već autor samo konstatuje od kojih imena potiču. Poglavlje o geografskim imenima nije toliko zanimljivo za opis, jer nema toliko odstupanja kao kod ličnih imena. Kao zanimljivost eventualno možemo navesti nedoslednost između toponima *London* i *Londonderry*, od kojih je drugi transkribovan kao *Landonderi*, ili da je grad koji nam je danas poznat kao Los Anđeles kod Petrovića prisutan u obliku *Los Anđiliz*.

U poglavlju *Errata* navedena je 31 ispravka, premda se pregledom rečnika lako može ustanoviti da je bilo još grešaka. Imajući u vidu tadašnje tehničke mogućnosti, kao i autorovu napomenu da nije mogao kontrolisati proces štampanja, jer je za to vreme službovao u Požarevcu, dok je rečnik štampan u Beogradu, ovo se ne može uzeti kao velika mana, jer je rečnik kao celina veoma precizan i relativno upotrebljiv čak i u današnje vreme.

Iako je sa ove vremenske distance pomalo nezahvalno ocenjivati ovakvo delo i imajući u vidu da se o nekim aspektima može govoriti samo indirektno, ipak se može zaključiti da je imao veću vrednost od nekog današnjeg rečnika sličnog obima. U trenutku kada se ovaj rečnik pojavio, engleski jezik jeste bio poznat, ali broj njegovih govornika i poznavalaca nije bio velik kao danas. Katedra za anglistiku beogradskog univerziteta osnovana je tek 1929. godine, engleski se u školama i drugim obrazovnim institucijama učio tek sporadično, iako je interesovanje za njegovo izučavanje bilo u porastu. Kvalifikovanog nastavnog kadra nije bilo dovoljno, a najveći poznavaoци engleskog bili su ljudi školovani na izvornom govornom području. Imajući u vidu da je usled tada dominantnog gramatičko-prevodnog metoda i načina rada u nastavi, znanje engleskog koje se moglo steći bilo je često ono što bismo mogli nazvati pasivnim znanjem, svako ko je želeo da ozbiljno čita na engleskom, da njime bolje ovlada ili da prevodi, morao je da se osloni na malobrojnu literaturu. Petrovićev rečnik je u trenutku izdavanja bio najozbiljnije delo ove vrste izdato u Srbiji i predstavljao je jednu od osnovnih alatki za one koji su učili engleski ili čitali tekstove na ovom jeziku.